

CZU: 94:329.15(496.5)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.5802898>**PRESA SCRISĂ – „TIGRUL DE HÂRTIE” AL REGIMULUI COMUNIST DIN ALBANIA***Elsa STAVRO**Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați (România)*

Pornind de la diferitele puncte de vedere ale cercetătorilor asupra rolului și puterii media în regimurile totalitare, articolul pune față în față două atitudini: cea a statului monopartinic și a liderului Hoxha referitoare la importanța media și „libertatea și drepturile constituționale ale ziariștilor și poporului de a se exprima liber” și cea a poporului, care nu avea încredere în aceste instrumente. Transmițând doar demagogia regimului dictatorial, mass media, în mod special presa scrisă, lăsa neatins tot ceea ce nu se înscria pe linia succeselor și realizărilor în construirea socialismului. Această distanțare de realitate dă naștere dualismului media din această perioadă: importanța pe care i-o acorda regimul și indiferența din partea maselor. Indivizii curajoși, care știau că din acest vârtej al fricii căruia nimeni nu-i scăpa nu erau excluși nici ziariștii, găseau alte variante de a se exprima. Indignarea lor, adresată vârfului piramidei puterii, prindea glas prin ce aveau oamenii la îndemână – de la declarații anti-partid scrise pe cearșaf la invenții inedite, dar nu se transmitea prin presă, ceea ce demonstrează că acest instrument al propagandei, care purta puterea demagogică a întregului regim, era, în ochii poporului, un „tigrul de hârtie”.

Cuvinte-cheie: *Albania, media, presa scrisă, regim totalitar, sistem monopartinic, propagandă, Partidul Muncitoresc Albanez.*

THE WRITTEN PRESS – “A PAPER TIGER” OF THE ALBANIAN COMMUNIST REGIME

Using various research views on the role and power of media in totalitarian regimes as starting points, the article confronts two attitudes. The first is that of the one-party state and of the leader Hoxha concerning the importance of the media and “the freedom and constitutional rights of the journalists and of the people to express themselves freely”, while the second one consists of the people’s lack of confidence in these instruments. Transmitting only the demagoguery of the dictatorial regime, the mass media, especially the written press, left untouched everything that was not in line with the successes and achievements in building socialism. This distancing from the reality is the source of the media dualism characteristic to this period: the importance that the regime attaches to it and the indifference of the masses. Brave individuals, who knew that journalists were not excluded from this whirlwind of fear they all lived in, found other ways to express themselves. Their indignation, addressed to the top of the power pyramid, took hold of what people had at hand, from anti-party statements written on bed sheets, to new inventions, but none of it was transmitted through the press, thus proving this instrument of propaganda, which carried the demagogic power of the whole regime, was, in the eyes of the people, a “paper tiger”.

Keywords: *Albania, media, written press, totalitarian regime, one-party system, propaganda, Albanian Labour Party.*

Argument. În regimurile totalitare, modelul mediei corespundea, potrivit definiției lui Wilbur Schramm¹, cu controlul ei absolut de către stat [1, p.35; 2, p.205]. Presa se monitoriza în mod strict și se folosea drept instrument al puterii și al influenței partidului în comunicarea cu masele [3, p.105]. Cazul presei din Albania, deși asemănător cu cele din țările fostului Bloc Răsăritean, în ceea ce privește instrumentalizarea mediei pentru propagandă, are o specificitate legată în mod direct de dezvoltarea socio-politică a acestui stat. Expresia chineză „tigrul de hârtie”, care se referă la ceva sau cineva care este doar în aparență puternic sau amenințător, a fost recunoscută internațional după ce a fost folosită de liderul Mao Tse-Tung, în 1956, pentru a descrie guvernul american care „în aparență este un tigrul, dar din hârtie, lipsit de puterea de a rezista vântului și ploii” [4, passim; 5, p.137].

Analfabetismul ridicat al populației, înapoierea moștenită din trecut și, mai presus de toate, absența tradiției a unui stat funcțional albanez anterior cu care să fie comparat cel comunist, sunt principalele motive din care regimul lui Hoxha nu se baza exclusiv pe presă pentru transmiterea mesajului.

Regimul dictatorial al perioadei 1944-1991 a transformat Albania în una dintre cele mai izolate țări din lume [6, p.41; 7, p.33]. Autoexclusă din Blocul Socialist, Albania s-a închis în marxismul ei naționalist și salinizat [8, p.344-345] (*a se vedea* Foto 1).

¹ Wilbur Schramm este considerat fondatorul domeniului Studiile Comunicării.

După ruperea relațiilor diplomatice cu Iugoslavia în 1948, Enver Hogeia le-a întrerupt, în 1960, și pe cele cu URSS [9, p.19; 10, p.309; 11, p.15]. În 1968, după intrarea trupelor sovietice în Cehoslovacia, Albania s-a retras și din Pactul de la Varșovia [12, p.84-89]. După moartea lui Mao Tse-Tung, Albania, singura țară care a sprijinit Revoluția Culturală Chineză [13, p.15; 14, p.23-38] (*a se vedea* Foto 2-3), s-a distanțat ideologic și politic și de China (iulie, 1977) [15, p.112]. După aceea, Hogeia a continuat să construiască una dintre cele mai brutale dictaturi din Europa de Est, bazată pe cultul personalității lui și al partidului său – Partidul Muncitoresc Albanez (PMA) [16, p.19; 17, p.32].

Ziarul italian „La Stampa” din 15 ianuarie 1982, într-un articol despre știrea falsă a morții dictatorului Hogeia, se exprimă așa despre Albania anilor ‘80: „Economia albaneză este bazată aproape complet pe agricultură și pe creșterea animalelor. Industria numără în jur de 3.000 de angajați. În toată țara nu circulă mai mult de 300 de autovehicule”. Articolele din presa străină nu doar arată cât de puțin se știa despre această țară, ci ne și ajută să ne facem o idee despre situația Albaniei în acei ani. Prin comparație cu starea de înapoiere a țării în perioada interbelică, fără drumuri și căi ferate, fără școli, spitale și electricitate, reușitele regimului comunist au fost considerate drept semne ale progresului. S-a electrificat întreaga Albanie, s-au construit spitale și școli, 150 de km de căi ferate, au fost desecate mlaștinile, iar pământul respectiv a devenit arabil [8, p.342].

Cu toate acestea, situația în care se afla populația era mizerabilă. Citând descrierea unui jurnalist italian în „La Stampa” din 29 septembrie 1970, care vizitase Albania în anii ‘70, poporul albanez „deși nu murea de foame, trăia într-o sărăcie demnă și sub un control extrem” [18, p.115] (*a se vedea* Foto 4).

Deși guvernului îi erau trimise rapoarte politice, economice și sociale detaliate referitoare la orice se întâmpla pe teritoriul Republicii Populare Socialiste Albania, toate aceste informații erau considerate secret de stat, nimic neajungând la populație. Încercările oamenilor de a se informa erau considerate acte de spionaj [19, p.309].

Izolarea totală a țării era servită de către regimul monopartinic al liderului paranoic drept o formă de autoapărare împotriva modelelor decadente ale Vestului revizionist. Toată viața societății se baza pe clișeele marxist-leniniste sau, mai exact, pe percepția eratică a acelor ideologii pe care o avea liderul PMA, Enver Hogeia [18, p.110-115; 20, p.9-24].

Presa scrisă în Albania în perioada comunistă. Albania e ieșit din Al Doilea Război Mondial cu o populație în jur de un milion de locuitori, cu un nivel ridicat al analfabetismului (cca 80%) [21, p.157]. Ulterior, tot succesul reformelor întreprinse era atribuit Partidului și liderului Hogeia, în timp ce eșecurile care nu puteau fi ascunse erau puse în cărcă dușmanilor interni sau externi. Transmiterea acestor victorii perpetue ale Partidului și maselor muncitorești era misiunea presei, în mod special a presei scrise.

Ziarele și revistele erau considerate ajutoarele loiale ale PMA. Presa populară, cum se numea atunci, „ajuta la întărirea continuă a regimului socialist, la solidaritatea poporului cu Partidul, la educarea omului nou în baza ideologiei marxist-leniniste, la implementarea corectă a liniei Partidului, precum și la apărarea patriei și a poporului în lupta cu dușmanii interni și externi” [16, p.185-190].

În 1984, în RPS Albania se publicau 130 de ziare, reviste, buletine științifice și alte periodice. Printre aceste publicații, considerate „tribunele proletariatului”, organul politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc al Albaniei „Zëri i popullit” (*Vocea poporului*) ocupa un loc aparte. Puterea și influența acestui ziar, potrivit unei publicații oficiale, era descrisă în felul următor: „Zëri i popullit” a câștigat recunoaștere internațională. Într-o perioadă în care burghezia și revizionistii împrăștie tot felul de minciuni cu scopul de a îndepărta oamenii de calea revoluționară, „Zëri i popullit” a condamnat politica agresiunilor și a războaielor pe care imperialismul american, social-imperialismul sovietic și uneltele lor o practică, ținând sus stindardul Partidului Muncitoresc Albanez, pe cel al lui Marx, Engels, Lenin și Stalin” [16, p.187].

Deși în perioada interbelică, căreia i se spune și astăzi „cea dinaintea eliberării”, în Albania se publicau șase ziare, apariția primului număr al „Zëri i popullit”, la 25 august 1942, marca, în viziunea comuniștilor, punerea fundației presei scrise albaneze [16, p.186].

Presa scrisă, care era împărțită în centrală și locală, era alcătuită din ziare cotidiene și publicații periodice. Ziarele centrale, „Zëri i popullit”, organ al CC al PMA, și „Bashkimi” (*Unirea*), organ al Frontului Democratic al Albaniei, erau cotidiene; altele, precum „Puna” (*Munca*), organ al Consiliului Central al Sindicatelor, „Zëri i rinisë” (*Vocea tineretului*), organ al Comitetului Central al Uniunii Tinerilor din Albania, și „Luftëtar” (*Luptătorul*), organ central al Armatei Populare, apăreau de două ori pe săptămână. Alte organe importante erau revista teoretică „Rruga e Partise” (*Drumul Partidului*), organ al CC al PMA, revista ilustrată „Ylli”

(*Steaua*), revista „Shqiptarja e Re” (*Albaneza nouă*), organ al Uniunii Femeilor din Albania, ziarul „Drita” (*Lumina*) și revista „Nëntori” (*Noiembrie*), ambele organe ale Uniunii Scriitorilor și Artiștilor [21, p.163-166].

Șase ziare și reviste, cu un tiraj de 180.000 de exemplare, se publicau pentru copii și tineri. Ziarele locale, 27 la număr, 18 publicate în districtele de Sud și 9 în cele de Nord, se publicau în 17 regiuni administrative și în centrele industriale mari. Așa cum reiese din statisticile de mai sus, fiecare ziar se adresa unui anumit grup țintă, în funcție de vârstă și gen, unei anumite profesii, unei regiuni specifice etc.

Impunerea lecturii colective a presei scrise drept metodă a dictaturii comuniste. La o întâlnire a lui Enver Hoxha cu secretarii ai CC al PMA, pe 9 martie 1979, unde s-a vorbit despre importanța presei drept forță mobilizatoare în implementarea sarcinilor [trasate de Partid, *n.a.*], acesta și-a exprimat îngrijorarea că presa nu se întrebuintă îndeajuns pentru conștientizarea maselor muncitorești și a populației în vederea rezolvării problemelor cotidiene ale țării [22, p. 10]. (*a se vedea* Foto 5)

Potrivit lui Hoxha, faptul că oamenii nu reflectau cât trebuia la cele scrise în ziare era din cauza muncii insuficiente a instructorilor din sectorul presei. Aceștia aveau datoria nu doar să controleze presa, ci și să măsoare nivelul citirii și al dezbaterii de către cititori a diferitelor articole.

În fiecare uzină, fabrică, cooperativă etc. era obligatorie o lectură zilnică de 15 minute a presei scrise. După aceea, instructorii trebuiau să întocmească rapoarte detaliate referitoare la cât timp era alocat unui articol sau altuia, cât de angajați erau cei prezenți, dacă s-a făcut sau nu o paralelă între situația din întreprinderea respectivă și cea criticată în articol. Așadar, lectura colectivă a presei era obligatorie oriunde, în școli, fabrici, uzine, cooperative, centre de reeducare etc.

Această lectură colectivă obligatorie, care era una dintre metodele dictaturii, avea drept cauză, printre altele, și nivelul ridicat al analfabetismului [23, p.71]. Directivele guvernului erau ca activiștii organizațiilor partidului (comuniștii) să le citească oamenilor presa zilei și ca această lectură să fie folosită, în același timp, și drept instrument de control al maselor. Pe lângă lecturile colective, fiecare întreprindere, școală, spital sau gară avea un loc unde se afișau ziarele (mai ales cele politice, „Zeri i popullit” și „Bashkimi”). O altă formă a lecturii colective era transmiterea titlurilor principale la radio, la prima oră. Presa scrisă era în limba oficială, cea albaneză, dar existau și două publicații în greacă, pentru minoritatea elenă localizată în sudul Albaniei: „Λαϊκό Βήμα” și „Λογοτεχνικό Λαϊκό Βήμα”, în traducere „*Pasul Popular*” și „*Pasul popular artistic*” [24, p.260]. Cum se înțelege din titluri, cel de-al doilea era suplimentul literar al primei (*a se vedea* Foto 6).

Pentru a ne face o idee despre importanța pe care regimul lui Hoxha o acorda propagandei, putem menționa aici că Radio Tirana transmitea 18 ore zilnic pentru cei din Republica Populară Socialistă Albania și avea un program de 82 de ore pe săptămână în 20 de limbi străine (engleză, franceză, spaniolă, rusă, germană, italiană, greacă, turcă, portugheză, arabă, chineză, poloneză, maghiară, cehă, sârbo-croată, română, bulgară, indoneziană, persană și suedeză).

Televiziunea Albaneză (TVSH) a început transmisiuni experimentale în 1960. Până în 1965 transmitea doar două ore pe zi cu un semnal care acoperea doar capitala, Tirana, și Durres (al doilea cel mai mare oraș, la doar 45 km distanță) și avea corespondenți în toată țara, care oglindeau diferite activități desfășurate în județele respective. TVSH producea 10 filme pe an [16, p.187; 21, p.153].

Televizorul era considerat un obiect de lux pentru multe familii albaneze, nu doar pentru cei care locuiau în provincie, ci și pentru cei din Capitală. Achiziționarea televizorului, ca și a celorlaltor electrocasnice, se făcea cu o autorizație specială. În 1985 statisticile arată că exista un televizor la 15 locuitori. Transmisiunile TVSH-ului erau zilnice, de la 18:00 până la 22:00, iar duminica se adăugau trei ore dimineața, de la 10:00 la 13:00.

La ședința Secretariatului CC al PMA, din 5 februarie 1977, dictatorul Hoxha, vorbind despre „marele serviciu pe care cinematografia și televiziunea îl făceau Partidului, poporului și proletariatului internațional”, cere Ministerului Educației și al Culturii să le acorde atenția cuvenită, subliniind că, mai ales în cazul filmelor, trebuie să se asigure că au conținutul politico-ideologic dorit și că scenariile reflectă normele și morala comunistă.

„Personalul care alege tema filmului (care trebuie neapărat să fie din viața de zi cu zi a poporului) trebuie să știe ce să țină și ce să scoată din roman sau nuvelă, [...] să nu lase loc nici pentru elemente fantastice, fantasmagorice, nici pentru situații în afara realității sau elemente de lux interzise. Dacă nu suntem atenți la aceste direcții, cele menționate îl transportă pe spectator într-o lume necunoscută și ireală, lucru care îl distrage, îi amestecă gândurile, îl face să viseze la lucruri din altă lume sau ale unei lumi degenerate, fictive, cu o viață

goală, fără morală și etică. De aceea, trebuie să încercăm ca artiștii noștri să fie elevați ideologic...". Semnificativ este faptul că extrase din discursurile sau cărțile lui Hoge se găseau peste tot – în instituții, întreprinderi și școli, sub forma unor pancarte sau scrise pe perete.

În acest discurs al lui Hoge despre cinematografie și televiziune domină, ca în oricare altul, iluziile pe care Partidul le dorea transmise poporului prin orice mijloace, filmele schematice fiind doar încă un instrument pentru realizarea acestui scop.

Deși tehnologia media vizuale era, precum spuneam, modestă, hiperbolizarea importanței acesteia reprezenta baza propagandei. În același discurs menționat Hoge spunea că filmele albaneze, inspirate de viața reală a clasei muncitoare și a agricultorilor, arătau adevărata realitate a noii Albanii socialiste și îi deschideau internaționalismului proletar perspective noi. „Oamenii progresiști din alte țări înțeleg că din filmele noastre au ce să învețe poporul și tineretul lor” [22, p.176].

Lupta regimului comunist împotriva „trendurilor străine” (influențele modernismului burghez-revizionist) nu consta doar în controlul filmelor, ci era multidimensională. De la stabilirea lungimii părului la bărbați, la lungimea rochiei la femei etc. Părul bărbaților trebuia tuns scurt, dar nu foarte scurt, pentru că până și acest lucru era considerat influența decadentei americane. Părul lor trebuia tuns până la osul de sub tâmplă, care din acest motiv a ajuns să se numească în popor „osul partidului” [25].

În singurul aeroport al Albaniei, Rinas, erau afișate în două limbi, albaneză și engleză, regulile pentru străinii care vizitau țara, semnate de către vicepremierul din acei ani, Adil Çarçani. Tot acolo era și o frizerie unde se făcea tunsul sau bărbieritul străinilor, pentru ca aceștia să nu aducă trendurile moderne în Albania socialistă (*a se vedea* Foto 7).

Mulți dintre albanezi, majoritatea celor care aveau televizor, încercau să prindă emisiuni ale țărilor vecine, care erau toate state revizioniste sau se abătuseră de la linia marxist-leninistă. Folosind diferite metode, statul albanez bruia semnalul, făcând imposibilă recepția canalelor din aceste țări străine. Televiziunea reprezenta, așadar, un pericol, fiindcă făcea posibilă influențarea poporului de către capitalism.

Tocmai această sete a oamenilor de a fi informați despre ceea ce se petrecea în străinătate l-a inspirat pe tânărul albanez Sajmir Maloku să inventeze „cutia” (*kanoçe* sau *grup*). Așa cum se înțelege din nume, cutia era un mic dreptunghi din metal, plastic sau carton, cu marginile îndoite spre interior, în care se puneau niște tranzistori și diode lipite cu letconul. Această cutie se lega la cablul antenei, îmbunătățind semnalul televiziunilor străine. Considerând această invenție un pericol la adresa moralei omului nou, regimul comunist l-a închis pe tânărul inginer.

Potrivit statisticilor prezentate în muzeul Bunk'Art2, care reconstituie istoria Ministerului Afacerilor Interne al Albaniei din 1912 până în 1991 și dezvăluie secretele fostei Securități (Sigurimi), unul dintre trei albanezi era agent al Securității. Mulți dintre aceștia se plimbau prin cartiere și verificau în ce direcție erau îndreptate antenele de pe acoperișurile blocurilor. Dacă direcția vreunei antene era alta decât cea aferentă transmisiunii TVSH, familia respectivă era urmărită penal sau deportată.

Aceste tentative bizare, precum „cutia” sau acoperirea elementelor de cupru ale antenei cu foița de aluminiu din pachetele de țigări, doar pentru a fi capabil să urmărească festivalul italian de la San Remo sau să vadă un film de acțiune, erau tentative disperate ale unui popor să aibă acces la informație (*a se vedea* Foto 8).

Promovarea izolării extreme și a paranoiei, pe care Hannah Arendt le definea drept caracteristici ale așa-zisului stat totalitar [26, p.289], erau toate transmise tocmai prin media. Neîncrederea albanezilor în presa scrisă și audiovizuală autohtonă era confirmată de informațiile prezentate de media străină. Ascultarea „Vocii Americii” era considerată un act de trădare, devenind, așadar, un simbol al rezistenței anticomuniste [27, p.9-10].

În ciuda acestor eforturi, care acum pot să pară crude, de necrezut sau chiar comice, regimul lui Hoge nu a reușit să distrugă complet dorința oamenilor de a vedea exact acele lucruri pe care statul le interzicea considerându-le propagandă capitalistă, decadentă, care distrugea omul socialist [28, p.22-24].

Fiindcă presa scrisă albaneză nu transmitea nicio informație în afara propagandei de Partid și nici nu oglindea realitatea de zi cu zi, oamenii știau, într-o formă sau alta, că o scrisoare deschisă, afișată într-un loc public, avea mai multe șanse să fie citită de oameni într-un timp scurt, neavând posibilitatea de a se adresa unui ziar.

Nu sunt rare cazurile în care oameni simpli, când li se făcea o nedreptate, după ce epuizau posibilitățile de a se plânge instanțelor, neputând să se adreseze presei (care nu ar fi publicat niciodată așa ceva), își scriau nemulțumirea și o afișau public.

O expresie a acestei indignări este cazul lui Jovan Mema, condamnat la 17 martie 1968 la 10 ani de închisoare de către Tribunalul Regiunii Durres, pentru propagandă în formă scrisă împotriva Puterii Poporului. În decizia instanței este menționată fapta: Omul scrisese pe un cearșaf „Cetățeanul trebuie să moară de foame pentru că așa vrea Partidul!” și îl atârname pe ușa locuinței (*a se vedea* Foto 9).

Concluzii. Media fiind doar un instrument în mâinile regimului totalitar, jurnaliștii nu aveau inițiativă, spirit critic, posibilități de a investiga sau libertate de exprimare. Descrierile media acelor ani i se potrivește cel mai bine parafrizarea expresiei „tigrul de hârtie”. Aceste media, care se presupunea că sunt o tribună a exprimării libere, protejată de Constituție, nu erau decât o portavoce a ședințelor de partid. Informația circula de la lider la mase, doar pentru a se întoarce la instanțele cele mai înalte ale statului în forma unor rapoarte detaliate asupra modului în care aceste directive erau citite, înțelese și respectate.

Așa cum se exprimă filosoful A.Fuga, în timpul regimului dictatorial comunist jurnalistul pleca din redacție cu o idee formată despre ce anume va scrie și se întorcea din teren cu aceeași idee. Toate cele de mai sus confirmă ideea că în timpul dictaturii comuniste media în Albania nu doar că nu reușea să transmită o opinie diferită de cea a partidului-stat, dar nici nu genera vreo dezbatere. Acestei prese scrise care, așa cum s-a explicat mai sus, era mult mai răspândită decât cea audiovizuală, îi lipseau caracteristicile profesionale, nu aveau puterea reală care venea din aflarea și reflectarea adevărului, fiind doar un transmițător al propagandei.

Indivizii curajoși, care știau că din acest vârtej al fricii căruia nimeni nu-i scăpa nu erau excluși nici ziariștii, găseau alte variante de a se exprima. Indignarea lor, adresată vârfului piramidei puterii, prindea glas prin ce aveau oamenii la îndemână, de la declarații anti-partid scrise pe cearșaf la invenții inedite, dar nu se transmitea prin presă, oamenii fiind conștienți de faptul că nici jurnaliștii nu aveau puterea de a le exprima doleanțele, expunându-se unui pericol și mai direct din partea regimului care îi folosea drept portavoce.

Referințe:

1. THOM, F. *La langue de bois*. Paris: Julliard. 1987. 222 p.
2. CIUPERCĂ, I. *Totalitarismul – fenomen al secolului XX. Repere*. Ediția a III-a. Iași: Casa editorială Demiurg, 2008. 232 p. ISBN 973-7603-51-6
3. SIEBERT, F., PETERSON, Th., SCHRAMM, W. *Four theories of the Press: The Authoritarian, Libertarian, Social Responsibility, and Soviet Communist Concept of What the Press Should Be and Do*. Chicago: University of Illinois Press, 1984. 168 p.
4. ZIMMER, B. Chinese Origins of „Paper Tiger”. In: *The Wall Street Journal*, 23.02.2017. Disponibil <https://www.wsj.com/articles/the-chinese-origins-of-paper-tiger-1487873046> [Accesat: 25.06.2021]
5. ХРУЩЕВ, Н.С. *Воспоминания. Время. Люди. Власть*. Книга третья. Москва: Московские новости, 1999, 703 с. ISBN 5-900036-03-0
6. ВОЛКОВ, В.В. *Советско-албанские отношения (40-50-е годы XX века)*. СПб: Левый поворот, 2008. 70 с.
7. DOBRESCU, M. Buncărele comuniste nu se predau cu una, cu două. În: *Drita. Lumina*, 2018, Anul 2, nr.10 (ianuarie), p.33-34. ISSN 2559-0421; ISSN-L 2559-0421
8. JELAVICH, B. *Istoria Balcanilor. Secolul al XX-lea*. Vol.II. Iași: Institutul European, 2000. ISBN 9736111547
9. OLSEN, N. *Albania, the background, the issues, the people*. GB: Oxfam Pub, 2000. 80 p. ISBN-13:9780855984328200
10. СМІРНОВА, Н.Д. *История Албании в XX веке*. Москва: Наука, 2003. 431 с. ISBN 5-020088-67-6
11. DOBRESCU, M. Contre Enver Hodja-Hrușcirov. În: *Drita. Lumina*, 2017, Anul I, nr.9 (decembrie), p.15. ISSN 2559-0421; ISSN-L 2559-0421
12. FILIP, C. *Tratatul de la Varșovia în relațiile internaționale ale epocii (1955-1991)*. Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2007. 190 p. ISBN 978-973-8966-36-9
13. НОХНА, Е. *Ku ka qene e ku po shkon Kina în Vepra*. Vol. 57. Tiranë: „8 Nëntori”, 1987. 429 p.
14. CROITOR, M., BORȘA, S. *În numele revoluției: Mao și cultura politică chineză*. Cluj-Napoca: Mega, 2008. 575 p. ISBN 978-973-1868-69-1
15. SOULET, J.-Fr. *Istoria Europei de Est de la al doilea război mondial până în prezent*. Iași: Polirom, 2008. 238 p. ISBN 9789734610426
16. *Albania, general information*. Tiranë: „8 Nëntori” Publishing House, 1984. 295 p.
17. MĂTRESCU, Fl. *Holocaustul roșu*. București: Gerom Design Ltd. 1993. 174 p.
18. KYÇYKU, K. *Istoria Albaniei*. București: Corint, 2002. 197 p. ISBN 973-653-322-0
19. FALKINGHAM, J., GJONÇA A. Fertility transition in Communist Albania, 1950-1990. In: *Population Studies*, 2001, p.309-318.
20. ХОДЖА, Э. *В полном единстве партии, народа и власти заключается наша сила*. Тирана: Государственное издательство имени Наима Фрашери, 1970. 67 с.

21. *Познакомтесь с НСР Албанией*. Тирана: Издательство „8 Нентори”, 1978. 200 с.
22. HOXHA, E. *Vepra të zgjedhura*. Vol. 70. Tiranë: Shtëpia Botuese „8 Nëntori”, 1990. 527 p.
23. FUGA, A. *Monolog, mediat dhe propaganda totalitare*. Tiranë: DUDAJ, 2010. 295 p. ISBN 978-99943-0-146-1
24. POLIU, O., SULAJ, M. Τα χαρακτηριστικά της γλώσσας της εφημερίδας «Λαϊκό Βήμα» της Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας στην Αλβανία κατά τη χρονική περίοδο 1945-1991. În: *International conference series of Modern Greek Dialects and Linguistics Theory*. Patras: Laboratory of Modern Greek Dialects, 2019, p.259-272. ISSN: 1792-3743
25. Të qetheshe e të rruheshe deri tek kocka e partisë. În: „27.al”, 19 nëntor 2016. Disponibil <https://27.al/te-qetheshe-e-te-rruheshe-deri-te-kocka-e-partise/> [Accesat: 20.06.2021]
26. ARENDT, H. *The Origins of totalitarianism*. New York: Harcourt, Brace and Co., 1951. 477 p.
27. DOBRESCU, M. Shkodra: Expoziție de fotografii falsificate. Cum erau eliminați din poze „dușmanii poporului” (atunci când nu puteau fi eliminați din viață). În: *Drita. Lumina*, 2017, Anul I, nr.5 (august), p.9-10. ISSN 2559-0421; ISSN-L 2559-0421
28. MORAVA, Z. Scrisorile pușcăriașilor. În: *Drita. Lumina*, 2017, Anul I, nr.1 (aprilie), p.22-24. ISSN 2559-0421; ISSN-L 2559-0421

ANEXĂ

Foto 1. Dictatorul Enver Hoxha la birou, octombrie, 1971.

Foto 2. Imagine de la vizita delegației albaneze în China, 1968. E.Hoxha al doilea din stânga.

Foto 3. Posterul lui Hoxha și al lui Mao Tse-Tung, Tirana, Albania, cca. 1976.

Foto 4. Articolul din „La Stampa”, 29 septembrie 1970.

Foto 5. Muncitorii rafineriei de petrol la Cërrik citind ziarul „Zëri i popullit”.

Foto 6. Prima pagină a ziarului minorității grecești „Λαϊκό Βήμα”, Anul I, 25 mai 1945.

Foto 7. Impotriva influențelor moderne (străine). Bărbieritul unui turist în Aeroportul Rinas.

Foto 8. Saimir Maloku, fost inginer militar, condamnat drept agent al imperialismului anglo-american (stânga) și cu invenția lui, cutia (dreapta).

Foto 9. Copia condamnării lui Jovan Mema, martie 1968.

Date despre autor:

Elsa STAVRO, doctorand, Școala doctorală Științe socio-umane, Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați, România

E-mail: elsa.stavro@ugal.ro; stavroelsa@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4113-9378

Prezentat la 02.11.2021